

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Heinonen, Henna

Title: Ääntämisen arvioinnista

Year: 2023

Version: Published version

Copyright: © Turun yliopisto 2023

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Heinonen, H. (2023). Ääntämisen arvioinnista. In P. Lintunen, S. Mäkinen, & V. Eirola (Eds.), *Sujuvuutta suulliseen kielitaitoon : näkökulmia kielten opetukseen* (pp. 22-28). Turun yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-9474-8>

Ääntämisen arvioinnista

Henna Heinonen

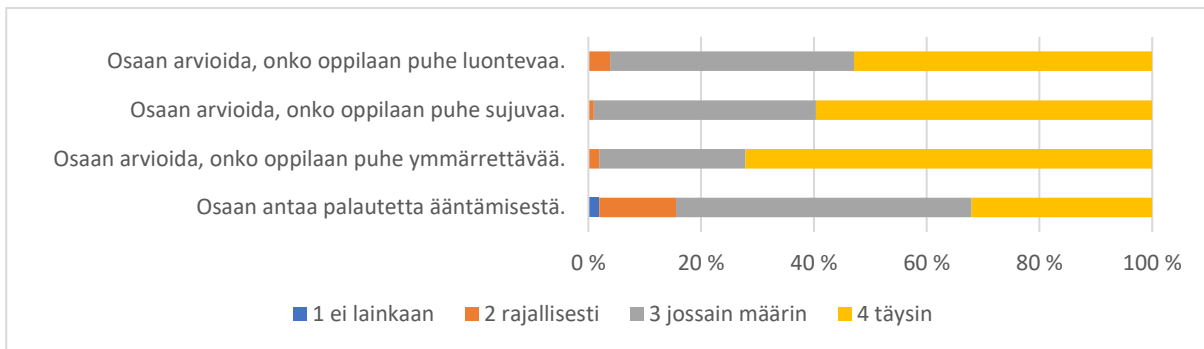
1. Johdanto

Opettajan antama palaute, ohjeet ja arviointi ovat oppimisen kannalta avainasemassa: tutkimukset ovat osoittaneet, että täsmälliset ohjeet ääntämisestä tehostavat ääntämisen oppimista ja uuden taidon omaksumista (esim. Derwing ym. 1998; enemmän analyttislingvistikisestä lähestymistavasta ks. Celce-Murcia ym. 2010). Eri-ikäiset kielenoppijat myös toivovat palautetta omasta ääntämisestään (ks. esim. Ilola 2018), ja tuoreimmista tutkimuksista opettajaa kannustetaan antamaan sitä jo oppimisprosessin aikana (ks. esim. Mäkipää & Hildén 2021). Juuri palautteen antaminen ja ääntämisen arviointi ovat osoittautuneet teemoiksi, joista opettajat kaipaavat tarkempaa ohjeistusta ja koulutusta (esim. Virkkunen & Toivola 2020).

Tässä luvussa keskitytään ääntämisen arviointiin ja annetaan ehdotuksia ääntämisen arviointikäytänteisiin. Lähtökohtana luvulle on SuSuKi-täydennyskoulutuksen ennakkotehtävä, jossa kieltenopettajat arvioivat skaalalla ääntämisen arviointiin liittyvien väittämien paikkansapitävyyttä ja kuvailivat ääntämisen arvioinnin herättämiä tunteita avoimissa kysymyksissä. Ennakkotehtävän vastauksista nousevia teemoja käsitellään tässä luvussa tutkimuksiin ja tutkimuskirjallisuuteen peilaten.

2. Ääntämisen arvioinnin problematiikkaa

Vaikka vieraskielisestä puheesta on helppo huomata erilaisia oppimiskohteita ja ääntämisvirheitä (ks. Ahola 2022), ääntämisen arviointi ja palautteen antaminen pitää sisällään monenlaista problematiikkaa. Ennakkotehtävän skaala-arvioiden perusteella kieltenopettaja kykenee kyllä arvioimaan, onko oppijan puhe ymmärrettävää, sujuvaa ja luontevaa, mutta monet kokevat *palautteen antamisen* astetta haastavampana tehtävänä (kuvio 1).

Kuvio 1. Kielten opettajien vastaukset (n=104) neljään ennakkotehtävän kyselyyn väittämään. Vastajia oli yhteensä 78, joista 26 antoi kyselyssä erilliset vastaukset kahden opettamansa kielen osalta.

Arvioinnin ja palautteen antamisen haasteet täsmentyvät avoimia vastauksia tarkastellessa. Yksi opettajien vastauksissa korostuva teema koskee arviointikriteerejä. Ne koetaan toisinaan ympärilyöreiksi ja vaikeiksi tulkita. Epäselvyys voi aiheuttaa opettajien mukaan epävarmuutta: tulkitsenko nyt oikein?

Toinen vastauksissa toistuva teema on sensitiivisyys ja pelko siitä, että palaute murentaisi oppijan itsetuntoa ja halua tai varmuutta puhua. Ääntämisen kommentointi koetaan myös henkilökohtaisena ja identiteettiin liittyvänä. Totta on, että ääntäminen on osa identiteettiä, ja siksi palautteen tai arvion antamiseen ei ole syytä sekoittaa oppijaa persoonana (esim. ”olet niin taitava ja reipas”), vaan arvioitavaksi on syytä ottaa vain suoritus (esim. ”sanapainot toteutuvat puheessasi todella hienosti”) (Klapp 2015). Tutkimuksissa on selvinnyt, että oppijat itse toivovat saavansa ääntämisestään palautetta (Ilola 2018). Oppijan omasta motivaatiosta oppia, saada palautetta ja kehittää *suoritustaan* voi olla hyvä tiedustella oppimisprosessin alussa – silloin palautteen antoon on lupa ja sitä jopa odotetaan.

Vastauksista voidaan tiivistäen tulkita, että tarvittaisiin tietoa siitä, **mitä ääntämisestä pitäisi arvioida** (kriteerit) **ja miten** (sensitiivisyys). Seuraavaksi luvussa käsitellään palautteen antamista, sensitiivisyyttä ja ajoitusta. Luvun lopussa kirkastetaan Eurooppalaisen viitekehyksen (jatkossa EVK) – johon opetussuunnitelmat pitkälti perustuvat – taitotasokuvauksen tavoitteita ääntämisen osalta ja kerrotaan tyypillisistä oppijakielen piirteistä, joilla on merkitystä ymmärrettävyydelle.

3. Palautteenannon ja arvioinnin periaatteita ja käytäntöä

Se, että kielenoppijan puheessa ja ääntämisessä esiintyy virheitä, on aika tavallista. Jokainen kieltä opiskellut, oppimista seurannut tai kieltä opettanut on varmasti huomannut asian. Kielissä on paljon opittavaa – uusia äänneitä, sävelkulkuja, sanoja ja rakenteita – ja kaiken oppiminen yhdeltä istumalta on mahdotonta. Ääntämisestään palautetta saava oppija ei siis ole harvinaisuus. Havainto oppimisesta ja harjoittelusta, siitä, että poikkeavat ääntämisen piirteet ovat tavallisia oppijakielessä, voi olla

oppijalle vapauttavaa mutta myös tietoisuutta lisäävää. Tieto haasteista ja ääntämisen piirteistä voi helpottaa itsetunnon ja motivaation ylläpitämisessä ja ehkä jopa parantaa sitä: ääntämisestään palautetta saava oppija saa mahdollisuuden kehittymiseen.

Uudessa kielessä on paljon opittavaa, mikä johtaa helposti siihen, että kommentoitavaa riittää. Tärkeää on edetä ääntämisen oppimisessa, opettamisessa ja palautteen annossa pala kerrallaan ja portaittain. Kaikkea ei voi opettaa, oppia tai kommentoida yhdellä istumalla.

Milloin antaa palautetta ja arvioida ääntämistä?

Palaute edistää ja vahvistaa uuden tiedon ja taidon rakentumista. Tutkijoiden antamien suositusten mukaan palautteen (arvioinnin) pitäisi olla oikea-aikaista, jotta oppijalla on mahdollisuus parantaa suoritustaan oppimisprosessin aikana (ks. esim. Klapp 2015, Mäkipää & Hildén 2021). Jos arvio ääntämisestä tai ylipäänsä oppimisesta tulee vasta tai vain kurssin lopussa, virhe voi olla myöhäistä korjata. Pulma on huomattu myös luokkahuoneessa: opettajakommenteissa kävi ilmi ääntämisen arvioinnin turhauttavuus, kun väärinopittua ääntämistä ei saa harjoittelusta huolimatta onnistumaan. Siksi formatiiviselle, oppimista tukevalle arvioinnille ja palautteen annolle on ehdotettu viisiportaista etenemismallia (ks. esim. Klapp 2015: 157), joka esitellään seuraavaksi.

Ensimmäisellä portaalla asetetaan tavoite oppijan tason mukaisesti. Ymmärrettävyyttä tavoitteleva oppija voi tähdätä esimerkiksi puhenopeuden kasvattamiseen, lausepainon korostamiseen tai tärkeiden äänteiden onnistumiseen. Tavoitteena tai mallina ei tarvitse olla syntyperäinen puhuja tai edistynyt kieltenoppija, vaan tavoitetta voi verrata puhujan lähtötasoon. Tämä vaihe on tärkeä: joskus jo pelkkä oppimiskohteen mainitseminen voi johtaa kehittymiseen (*noticing hypothesis*).

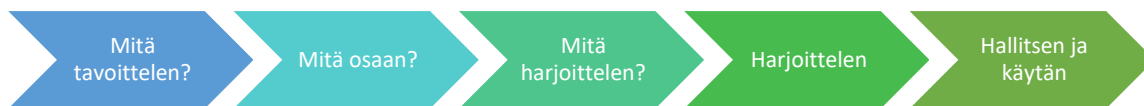
Toisella portaalla huomioidaan opiskelijan tämänhetkinen osaaminen. Niin opettajan kuin oppijan on hieno huomata, mitä puhuja jo osaa. Oman osaamisen tunnistaminen ja kannustaminen on omiaan vahvistamaan itsevarmuutta ja motivaatiota. Ääntämisessä on aina jotain, mikä onnistuu.

Kolmannella portaalla esitetään konkreettinen harjoittelun kohde. Edellisiin portaisiin peilaten kirkastetaan, mitä puhujan pitää harjoitella. On syytä selvittää myös, minkälaista ääntämistä tavoitellaan ja miten se saavutetaan. (Koottuja vinkkejä eri ääntämispiirteiden harjoitteluun: Heinonen & Kautonen 2017 sekä [SuSuKi-verkkosivut](#).)

Neljäs porras antaa puhujalle aikaa harjoitella ja oppia muilta tai muualta. Ääntämisen oppiminen ei tee poikkeusta muiden kielitaidon osa-alueiden oppimiseen siinä mielessä, että taidon omaksumiseen ja automatisoitumiseen tarvitaan aikaa ja harjoitusta. Opiskelija on ohjattava

kuuntelemaan ja puhumaan kieltä vapaa-ajalla omien mieltymysten mukaan – sen on useissa tutkimuksissa todettu johtavan parempiin oppimistuloksiin ja ääntämistä ajatellen parempaan ymmärrettävyyteen (esim. Heinonen 2017; Huhta ym. 2016). Lisäksi monen erilaisen variantin kuuleminen (*High Variability Phonetic Training*, ks. myös [Tergujeff & Heinonen tässä julkaisussa](#)) auttaa parantamaan ääntämistä ja löytämään oman mieltymyksen mukaisen ääntämismallin (vrt. identiteettiin, persoonaan ja henkilökohtaisuuteen liittyvä problematiikka). Ääntäminen on motorinen taito, ja siksi tiedostamisen ja kuulemisen ohella tarvitaan myös ihan konkreettista lihasjumbppaa.

Viidennellä portaalla taito otetaan käyttöön. Ääntämistaitoa ei harjoitella vain kertaluontoisen onnistumisen vuoksi, vaan tarkoitus on oppia taito käyttöä varten. Tällä portaalla opettaja ohjaa opiskelijaa hallitsemaan ja käyttämään oppimiansa taitoja.

Muotoile palaute rakentavaksi

Arvioitaessa sensitiivistä osa-aluetta on syytä kiinnittää huomiota palautteen muotoiluun. Palautteen voi muotoilla tuomitsevaksi ("Puheessasi on paljon taukoja", "Ei ole kovin ymmärrettävää"), mutta se tuskin on kenenkään tarkoitus tai tavoite. Ennen palautteen tai arvion antamista olisi hyvä punnita, mikä merkitys kommentoitavalla ääntämisspiirteellä on ja miksi se on tärkeä oppia. Onko kyse ymmärrettävyydestä, sujuvuudesta vai vain hienosäädöistä (jotka nekin voivat olla hyvin motivoiva oppimiskohde)? Lisäksi olisi hyvä pystyä ohjaamaan, miten ja millä keinoilla ääntämistä voisi parantaa. Palaute, joka on muotoiltu rakentavaksi, kannustaa harjoittelemaan.

"Puheessasi oli toistaiseksi paljon taukoja, mutta se on ihan tavallista, jos et ole puhunut ruotsia vielä kovin paljon. Kokeile kuunnella ja puhua ruotsia vapaa-ajalla, ja tauot saattavat vähetä. Voit myös täyttää tauot ja ostaa aikaa sanomalla "vad heter det" tai vaikkapa mumisemalla."

"Ääntämiseen kannattaa lisätä selkeitä painotuksia. Jos painot puuttuvat, puhe ei välttämättä ole kovin ymmärrettävää. Mieti, mikä on tärkeintä, ja PAAAIINOTA sitä."

"Tehtävässä oli pari äännettä, jotka väärin äännettynä voivat sekoittaa kuulijaa. Esim. jos sanan "kön" ääntää [k]-äänteellä tje-äänteen sijaan, saattaa saada kommentin jonosta eikä sukupuolesta. Kannattaa siis kuunnella tarkkaan, miltä tje-äänne kuulostaa, ja matkia."

Lisää ääntämisen haasteista, harjoitusvinkeistä ja arvioinnista voi lukea julkaisusta Heinonen & Kautonen 2017.

4. Kriteerit ja taitotasokuvaukset pähkinäkuoressa

Mitä ääntämisestä sitten pitäisi arvioida? Opettajien epävarmuuden tunnetta tuntuivat lietsovan epäselvät tai ympäröivät arviointikriteerit ja taitotasokuvaukset. Taitotasokuvauksissa ääntämisen tasoa määritellään usein sanoilla, jotka kuvaavat kuulijan kokemusta (esim. ymmärrettävää, sujuvaa, luontevaa). Kuten kuvio 1 näyttää, näiden tavoitteiden tunnistaminen ei ole kieltenopettajille ongelma, mutta ongelmaksi voi koitua konkretia. Mistä ääntämisen piirteistä tavoitteet koostuvat ja miten ohjaan opiskelijaa harjoittelemaan oikein?

EVK:n taitotasokuvauksiin on vastikään lisätty tarkempi fonologisen kontrollin taitotasokuvaus (Euroopan neuvosto 2020: 134–135), joka tuo keskeisiä ääntämisen oppimiskohteita entistä selkeämmin esiin. Ääntämistä tarkastellaan uudistetuissa kuvauksissa sekä kuulijan että puhujan näkökulmasta.

Tasoilla A1–B1 tärkeimmässä roolissa on **ymmärrettävyys** ja siihen liittyvät puheen piirteet kuten painotukset, rytmi ja intonaatio (eli prosodia). Prosodisiin haasteisiin vaikuttaa paitsi puhujan oma kielitausta myös tietämättömyys. Jotta ääntäminen kehittyy, ohjaava palaute ja tieto kohdekielen ja lähtökielen välisistä eroista on tarpeen. Tällä tasolla suomenkieliselle puhujalle tyypillisiä haasteita ovat sanapainot, puheen tavuajoitteisuus ja hakkaavuus sekä monotonisuus. Suomen kieltä opittaessa tavuajoitteisuus ja äännekestit voivat vuorostaan aiheuttaa pulmia. Äänteiden aiheuttamat ymmärrettävyysongelmat liittyvät äännekategorioihin. Jos kuulija ei tunnista puhujan tuottamaa äännettä tietyksi kohdeäänneeksi, ymmärrettävyys voi horjua. Suomenkieliselle oppijalle on tavallista, että kirjoitusasu ja ääntämisasu sekoittuvat, mikä vaikuttaa puheen ymmärrettävyyteen. Jos esimerkiksi englannin sanan 'joke' tai ruotsin sanan 'skämt' ääntää suomalaisittain kirjoitusasussaan, kuulija voi tarvita täsmennystä. Ääntämis- ja puheharjoituksissa kannattaakin jättää kirjoitusasu toisinaan syrjään ja korvata teksti esimerkiksi kuvilla. Tasoilla A1-B1 ääntämistaidot näyttäytyvät EVK:n kuvauksissa seuraavanlaisina:

- A1-tasolla puhuminen ja prosessointi on vielä hidasta. Äänteissä ja prosodiassa voi olla paljonkin muiden kielten vaikutusta, mutta puhuja kykenee (kuulijaan tukeutuen) tuottamaan tuttuja sanoja ja ilmauksia kohdekielellä ymmärrettävästi.
- A2-tasolla ääntäminen on jo parempaa ja puhekumppanin apua tarvitaan vähemmän kuin A1-tasolla. Äänteissä voi olla toistuvia virheitä, mutta esimerkiksi tärkeät sanapainot alkavat jo onnistua ainakin tutussa sanastossa.
- B1-tasolla kuulijan tukea tarvitaan enää harvemmin. Äänteissä selkeitä virheitä tulee vain vähemmän käytetyissä sanoissa. Prosodialtaan puhe on ymmärrettävää.

Kun puhuja saavuttaa tai ylittää B2-tason kuulijalta ei vaadita enää apua tai ponnisteluja (sujuvuus ja luontevuus). Painot, rytmi ja intonaatio ovat B2-tasolla tai sen ylittyessä sulavia ja miellyttäviä ja äänteiden laaja kirjo osataan hyvin. Sulavaan, luontevaan ja sujuvaan puheeseen liittyy ääntämisenpiirteistä mm. puhenopeus, tauottomuus, reduktiot (esim. ruotsin god dag → [guda:]) ja assimilaatiot (esim. ruotsin ledsen → [lessen]). Myös intonaatiolla ja painotuksilla tuotetut merkitysvivahteet kertovat edistyneestä kielitaidosta. On tärkeä huomata, että pienet virheet ja poikkeamat äänteissä – käytännössä aksentti – ovat aivan luvallisia myös ylimmillä kielitaidon tasoilla, kunhan kuulijan on helppo ymmärtää puhujaa.

5. Lopuksi

Ääntämisen arviointi herättää ristiriitaisia tunteita. Toisaalta arviointi on helppoa: on helppo tunnistaa, onko puhe tai ääntäminen ymmärrettävää, sujuvaa, luontevaa tai kohdekielenkaltaista. Toisaalta arviointi ja palautteen anto on vaikeaa: jos ääntämisen arvioinnilla pyritään edistämään oppimista ja kehittymistä, pelkkä subjektiivisen kokemuksen toteaminen ei riitä (esim. ”puheesi on ymmärrettävää, mutta ei sujuvaa”). Opettajien käytössä olevat taitotasokuvaukset ja kriteerit eivät anna koulutusjakson ennakkotehtävän vastausten mukaan riittävää tukea ääntämisen arviointiin tai palautteen antoon. Tulkinnanvara aiheuttaa epävarmuutta. Opettajat tarvitsevat tietoa siitä, miten ja milloin ohjata oppijan ääntämistä oikeaan suuntaan siten, että kehittymiselle tarjotaan puitteet, mutta puhumisesta ei tule ahdistavaa.

Tässä kappaleessa on pyritty tarttumaan ääntämisen arvioinnin haasteisiin. Tavoitteena on ollut tarjota tutkimuksesta nousevia opetuksen käytänteisiin sovellettavia ehdotuksia ja vinkkejä kannustavasta, rakentavasta ja oppimista tukevasta palautteesta. Lisäksi kappaleessa on tiivistetty EVK:n fonologisen kontrollin taitotasokuvausta ja kerrottu, millaisia ymmärrettävyyteen liittyviä haasteita kielenoppija ääntämisessään kohtaa.

Ääntämisen opetusta, oppimista, palautteen antoa ja arviointia on hyvä suunnitella yhdessä oppijan kanssa, jotta rakentavaa palautetta on lupa antaa. Oppimistavoitteet voi listata tärkeysjärjestykseen ja tehdä oppija tietoiseksi siitä, mitä harjoitella ja miten tavoitteita voi saavuttaa. Priorisoinnin pohjana on perusteltua käyttää Eurooppalaisen viitekehyksen kuvauksia.

Tärkeimpänä lähtökohtana on ymmärrettävyys. Meidän opettajien pitäisi pitää huoli siitä, että oppija saa valmiudet tehdä itsensä ymmärretyksi ja kommunikoida kohdekielellä. Oppijat ovat rohkeita tuottaessaan kieltä omilla taidoillaan ja omalla tyylillään, ja meidän opettajien on syytä olla yhtä rohkeita ja annettava oppijalle mahdollisuus kehittyä niin, että ääntämisestä tulee kommunikaation näkökulmasta riittävän hyvää. Enempää ei millään taitotasokriteereillä vaadita.

Lähteet

- Ahola, S. 2022. *Rimaa hipoen selviää tilanteesta: yleisten kielitutkintojen suomen kielen arvioijien käsityksiä kielitaidon arvioinnista ja suullisesta kielitaidosta*. JYU dissertations. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-9005-3>
- Celce-Murcia, M., D. M. Brinton & J. M. Goodwin 2010. *Teaching pronunciation hardback with audio CDs (2): a course book and reference guide*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Derwing, T. M., M. J. Munro & G. Wiebe 1998. Evidence in favor of a broad framework for pronunciation instruction. *Language Learning*, 48, 393–410. <https://doi.org/10.1111/0023-8333.00047>
- Euroopan neuvosto 2020. *Common European Framework of Reference for Languages: learning, teaching, assessment. Companion volume*. <https://rm.coe.int/common-european-framework-of-reference-for-languages-learning-teaching/16809ea0d4>
- Heinonen, H. & M. Kautonen 2017. Miten ääntämistä arvioidaan? Käytännön työkalu opettajille. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 8 (4). <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-syyskuu-2017-1/miten-aaantamista-arvioidaan-kaytannon-tyokalu-opettajille>
- Ilola, M. 2018. *Oppilaiden käsityksiä englannin suullisesta kielitaidosta, sen oppimisesta ja arvioinnista*. JYU Dissertations. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-7548-7>
- Klapp, A. 2015. *Bedömning, betyg och lärande*. Lund: Studentlitteratur.
- Mäkipää, T. & R. Hildén 2021. Kannustava palaute ja opettajan arviointityö lukion kieltenopetuksessa. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 12 (6). <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-joulukuu-2021/kannustava-palaute-ja-opettajan-arviointityo-lukion-kieltenopetuksessa>
- Virkkunen, P. & M. Toivola 2020. Foneettinen osaaminen helpottaa vieraan kielen ääntämisen opettamista – kyselytutkimus suomalaisten kieltenopettajien käyttämistä ääntämisen opetusmenetelmistä. *Ainedidaktikka*, 4 (1), 34–57. <https://doi.org/10.23988/ad.85736>